

12-31-2018

THEORETICAL ASPECTS OF FACULTATIVE SIGNS OF THE OBJECTIVE SIDE OF CRIME AND THEIR LEGAL SIGNIFICANCE

F Xudaykulov
Tashkent State University of Law

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/proacademy>

Part of the [Criminal Law Commons](#)

Recommended Citation

Xudaykulov, F (2018) "THEORETICAL ASPECTS OF FACULTATIVE SIGNS OF THE OBJECTIVE SIDE OF CRIME AND THEIR LEGAL SIGNIFICANCE," *ProAcademy*. Vol. 1 : Iss. 4 , Article 16.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/proacademy/vol1/iss4/16>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in ProAcademy by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

Xudaykulov Feruzbek Xurramovich¹
¹Tashkent State University of Law, Teacher

ЖИНОЯТ ТАРКИБИ ОБЪЕКТИВ ТОМОНИ ФАКУЛЬТАТИВ БЕЛГИЛАРИНИНГ НАЗАРИЙ ЖИҲАТЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ҲУҚУҚИЙ АҲАМИЯТИ

THEORETICAL ASPECTS OF FACULTATIVE SIGNS OF THE OBJECTIVE SIDE OF CRIME AND THEIR LEGAL SIGNIFICANCE

Abstract. Мазкур мақолада жиноят объектив томони факультатив белгиларининг назарий жиҳатлари ва уларнинг ўзига хос ҳуқуқий аҳамияти, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида келтирилган айрим жиноят объектив томони факультатив белгилари билан боғлиқ назарий ва амалий муаммолар ёритилган бўлиб, бу борада Ўзбекистон Республикаси жиноят қонунчилигини такомиллаштириш бўйича тегишли таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Abstract. В данной статье представлены теоретические аспекты факультативных признаков объективной стороны состава преступления и их правовое значение, в том числе теоретические и практические проблемы некоторых факультативных признаков объективной стороны преступления, которые указаны в Уголовном кодексе Республики Узбекистан. Кроме того, разработаны предложения и рекомендации дальнейшего совершенствования уголовного законодательства Республики Узбекистан.

Abstract. This article illustrates the theoretical aspects of facultative signs of the objective side of the crime and their legal significances, including the theoretical and practical problems of facultative signs of the objective side of the crime, which are specified in the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. In addition, proposals and recommendations are given for further improvement of the criminal legislation of the Republic of Uzbekistan.

Таянч сўзлар: жиноят объектив томони, факультатив белгилар; жиноят содир қилиш жойи, вақти, усули, ҳолати, қуроли ва воситаси; ижтимоий хавфли қилмиш; ижтимоий хавфли оқибат; сабабий боғланиш; жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар; жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар.

Ключевые слова: объективная сторона преступления, факультативные признаки, место, время, способ, обстановка, средства и орудия совершения преступления, общественно опасное деяние, общественно опасное последствие, причинная связь; обстоятельства, смягчающие наказание; обстоятельства, отягчающие наказание.

Key words: the objective side of the crime, facultative signs; the place, the time, the manner, the means and conditions of commission of a criminal offence; socially dangerous act; socially dangerous consequences; causal link; mitigating circumstances; aggravating circumstances.

Бизга маълумки, жиноят ўзида маълум руҳий-жисмоний бирликни ифодалаб, бир томондан субъектив, руҳий мазмунига эга бўлади, иккинчи томондан эса — субъект ҳулқ-атворининг ташқи объектив шаклларида, жиноят объекти ўзгаришига олиб келадиган ҳаракатида (ҳаракатсизлигида) ифодаланади [1, С. 8].

Жиноятнинг объектив томони — бу ҳақиқатда мавжуд бўлган ва қонун чиқарувчи аввалдан назарда тутган ўзининг узвий бирлигида ва ўзаро боғлиқ ҳолатида “ташқи томонидан, субъектнинг жинойи ҳаракати (ҳаракатсизлиги)дан бошланадиган, шунингдек, жинойи оқибат билан тугайдиган воқеалар ҳамда ҳолатларнинг кетма-кет ривожланиши нуктаи назаридан қараладиган манфаатларга, шу билан бирга ташқи томонлари эътироф этиладиган, хусусан қонун томонидан ҳимояланадиган манфаатларга ижтимоий хавфли ва ҳуқуққа хилоф тажовуз қилиш жараёнини” ташкил қилган ҳамда тавсифлайдиган ҳолатларнинг йиғиндисидир [2, С. 42].

Объектив томон жиноят таркибининг тўртта

зарурий элементидан бири ҳисобланиб, “Объектив томонисиз жиноят объектига тажовуз бўлиши мумкин эмас, субъект онгида қилмишнинг объектив белгилари маълум акс этиши сифатида субъектив томони ҳам мавжуд бўлмайди ва ниҳоят, жиноятнинг субъекти ҳам бўлмайди” [3, С. 238]. Айнан жиноятнинг объектив томони Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг Махсус қисми моддаларининг диспозицияларида ўз аксини топган.

Жиноят таркибининг ҳар бир элементи фақат унга хос бўлган белгиларга эга. Кўпинча жиноят таркибининг элементлари ва белгилари аралашиб кетади. Масалан, А.Н.Трайнин ўз асарида жиноятнинг объектив томонини тавсифловчи элементлар ҳақида сўз юритади [4, С. 79]. Ю.М.Ткачевский эса: “Жиноят таркибининг “элементлари” - бу “жиноят таркиби” тизимига бирламчи қўшилувчи компонентлардир. Улар таркибининг тўртта элементи, яъни объект, объектив томони, субъект ва субъектив томонидир. Таркибининг элементлари мажбурий ва факультатив каби турларга бўлинади” [5, С. 172].

Р.Кабулов “Жиноят таркиби объектив ва субъектив белгилардан ташкил топади. Объектив (ташқи) белгилар жиноят таркибининг объекти ва объектив томонини, субъектив (ички) белгилар жиноят таркибининг субъекти ва субъектив томонини тавсифлайди. Шунга монанд равишда, жиноят таркиби жиноятнинг объекти, объектив томонини, субъекти ва субъектив томони каби элементлардан ташкил топади” [6, Б 94] деб таъкидлаб ўтади.

М.Рустамбоевнинг фикрига кўра, “жиноят таркибининг тўрт белгиси элементлар орқали таърифланса, ҳар бир томони эса муайян аломатлар орқали ифодаланади. Объектив белгилар деганда, жиноят таркибининг объекти ва объектив томонларини таърифловчи белгилар назарда тутилади, субъектив белгилар деганда эса, жиноятнинг субъектив томони ва жиноят субъектини ифодаловчи белгиларга айтилади” [7, Б. 107-108] деб таъкидлайди.

Юқоридаги муаллифларнинг жиноят ҳуқуқи назариясида жиноят таркибининг элементлари ва белгилари турли тушунчалардир, деган фикрларига қўшиламан. Чунки жиноят таркибининг элементлари, яъни тўртта томонини: объект, объектив томони, субъектив томони ва субъектини тавсифлайди, белгилари эса, жиноят таркибининг санаб ўтилган элементларидан ҳар бирининг мазмуни, хусусиятларини очиб беради. Ҳар бир муайян жиноят таркиби объектив ва субъектив томонларини ифодаловчи белгилар йиғиндисидан иборатдир.

Жиноят таркибининг зарурий белгиси бўлган ижтимоий хавфли қилмиш доимо қонун чиқарувчи томонидан жиноят қонуни нормаларида назарда тутилади, ижтимоий хавфли жиноий оқибат, жиноят содир қилиш вақти ва шу каби бошқа белгилар эса доимо қонун чиқарувчи томонидан ҳар доим ҳам ҳисобга олинавермайди. Шунинг учун жиноят ҳуқуқи назариясида жиноят таркибининг белгилари зарурий ва факультатив белгиларга бўлинади (бир қатор муаллифлар бирмунча бошқача атамалардан фойдаланиб, асосий ва қўшимча белгиларни [8, С. 154], асосий ҳамда факультатив белгилар [9, С. 239], зарурий ва факультатив белгиларни ажратиб кўрсатади). Жиноят таркибининг зарурий (асосий) белгилари деганда истисносиз барча жиноят таркиблари учун доимо хос бўлган белгиларни тушуниш лозим.

Факультатив белгилар, деб муайян ҳолатнинг моҳиятини англаб етиш ва тушуниш нуқтаи назаридан зарурий бўлмаган белгилар тан олинади. Шу ўринда факультатив сўзининг луғавий маъносига тўхталиб ўтадиган бўлсак, латин тилида *facultas* сўзининг маъноси имкониятни билдиради, бу эса ҳар қандай факультатив белгининг моҳиятини мутлақо аниқ акс эттиради. Қонун чиқарувчи муайян жиноятнинг ўзига хос жиҳатларини ажратиб кўрсатиш учун асосий белгиларга қўшимча ҳолда факультатив белгилардан фойдаланади ва бунда шундай белгилар фақат жиноят таркибининг умумий

тушунчасида факультатив ҳисобланади.

Одатдаги шароитларда факультатив белгилар, асосий белгилардан фарқли равишда, агар улар ЖКнинг Махсус қисми тегишли моддасининг диспозициясида кўрсатилмаган бўлса, зарурий белги сифатида муҳим аҳамиятга эга бўлмайди. Лекин кўпинча тергов, суриштирув, прокуратура ва суд ходимларига нотўғри квалификация қилишни, айбисиз шахсни жиноий жавобгарликка тортиш, адолатсиз жазо тайинлашнинг олдини олиш учун, ҳатто улар моддада бевосита кўрсатилмаган бўлса ҳам, факультатив белгиларни аниқлашга тўғри келади [10, С. 241].

Юз йилдан ортиқ вақт мобайнида жиноят ҳуқуқи назариясида жиноят таркиби объектив томонининг факультатив белгиларига эътибор қаратилиб келинмоқда ва улар тадқиқ этилмоқда, аммо бу масалада ҳозиргача ягона нуқтаи назар ишлаб чиқилмаган. Хусусан, А.Н.Трайнин [11, С. 79] жиноят объектив томонининг факультатив белгилари қаторига: 1) тажовуз предмети; 2) ҳаракат усули; 3) ҳаракат вақти ва жойи; 4) ҳаракатнинг ҳолати(-вазияти)ни киритади.

Г.В.Тимейконинг фикрича эса, жиноят объектив томонининг факультатив белгилари фақат алоҳида муайян жиноят таркиблари учун зарур бўлган белгилар ҳисобланади. Уларга: жиноят оқибатлари, сабабий боғланиш, жиноят содир этиш жойи, вақти ва ҳолати (вазияти) киради [12, С. 10].

В.Н.Кудрявцев жиноий ҳаракатни кўриб чиқишда унинг ўзини соф алоҳида олмай, унинг содир этилган жойи, вақти ва атраф ҳолатининг муайян шароитлари билан қамраб олган ҳолда қараш лозимлиги ҳақида сўз юритади. Шунинг учун, унинг фикрича, жиноий ҳаракат (ҳаракатсизлик)нинг жиддий аҳамиятли хусусиятлари жиноят содир этиш усули, жойи, вақти ва ҳолати (вазияти) ҳисобланади. Лекин улар объектив томонининг мустақил элементлари бўлмайди. Чунки улар фақат жиноятнинг ҳаракатини (ҳаракатсизлигини) тавсифлайди. Шунинг учун объектив томонига фақат ҳаракат (ҳаракатсизлик)дан ташқари ёки у билан бирга жиноят содир этишнинг усули, жойи, вақти ва ҳолати эмас, балки ушбу жой, вақт ва вазиятнинг мазкур шароитида маълум усулда содир этилган ижтимоий хавфли ҳаракат(ҳаракатсизлик)нинг ташқи томони киради. [13, С. 10]

Факультатив белгилар жиноятнинг белгилари бўлмайди, балки жиноятни содир этиш шарт-шароитлари сифатида юзага чиқади, деган фикрни А.И.Бойцов ҳам қўллаб-қувватлайди. Унинг кўрсатишича, ҳар бир жиноят маълум жойда ва маълум вақтда содир этилади. Унинг фикрича, ижтимоий хавфли қилмишлар ижтимоий материянинг борлигига хос бўлган энг умумий атрибутлари сифатида вақтдан ва макондан ташқарида мавжуд бўлмайди. Шунга мувофиқ ҳолда, жиноятнинг жой (макон)-вақт белгиларининг факультатив белгилари қаторига киритилишини у кенг тарқалган хато фикр

[14, С. 5] деб ҳисоблайди.

Н.И.Панов ҳам шунга ўхшаш фикрни билдиради. Унингча: “Реал воқеликда жинойи ҳаракат (ҳаракатсизлик) доимо уни содир этишнинг жойи, вақти, ҳолати(вазияти) ва усули билан тавсифланади. Ушбу объектив белгилар, жинойи хулқ-атворнинг тегишли шаклини (турини) таърифлаш пайтида қонунда кўрсатилган-кўрсатилмаганлигидан қатъи назар, ҳар қандай жиноятга хос бўлади. Жиноят содир этишнинг жойи, вақти, ҳолати (вазияти)нинг барчасини қамраб олган ҳолда қилмиш ривожланади ва амалга ошириладиган объектив-предмет, шарт-шароитлар сифатида юзага чиқади. Улар қилмишни ташқаридан, унинг ташқи томонидан тавсифлайди. Шунингдек, содир этиш усули ва воситалари ҳаракатнинг ўзига тегишли бўлиб, унга хос бўлади” [15, С. 20].

Бизнинг фикримизча, ушбу муаллифларнинг нуқтаи назарига қўшилиб бўлмайди. Ҳар қандай жиноят инсон хулқ-атворининг маълум ҳаракати бўлиб, у доимо маълум жойда, вақтда, шунингдек, маълум усул орқали амалга оширилади. Лекин айрим ҳолатларда қонун чиқарувчи жиноят содир этиш усули, жойи, вақти ва вазиятини содир этилган қилмишнинг ижтимоий хавфлилиги хусусиятига ҳамда даражасига таъсир кўрсатувчи ҳолатлар сифатида ажратиб кўрсатади. Шу билан айтиб ўтилган жиноят таркиби белгиларининг нисбатан мустақил хусусияти белгилаб бериллади.

А.П.Козлов [16, С. 196] жиноят объектив томонининг белгиларини гуруҳларга ажратишда белгилар эмас, элементлар тушунчасидан фойдаланади. У жиноят объектив томонининг белгиларини икки гуруҳга ажратиб кўрсатади: хусусий даражада (тартибда)ги элементлар ва умумий хусусиятдаги, даражадаги элементлар. Унинг фикрича, биринчи элементларга қилмишнинг ўзи, унинг усули, қилмиш етказадиган зарари, сабабий боғланиш, иккинчиларига эса — жиноят жойи ва вақти киради.

Жиноят ҳуқуқ назариясида жиноят объектив томонининг факультатив белгилари борасида иккита нуқтаи назар мавжуд:

Биринчи нуқтаи-назарнинг тарафдорлари жиноят содир этиш жойи, усули, вақти, ҳолати (вазияти), қуроли ва воситасини жиноят таркиби объектив томонининг факультатив белгилари деб ҳисоблайдилар. Жиноят ҳуқуқи ҳуқуқ назариясида бундай фикрга амал қилаётган муаллифлар сони жуда кўпчиликини ташкил қилади [17, С. 174, 142, 149, 125, 8].

Бошқа нуқтаи-назар тарафдорлари [18, С. 52, 84, 90, 28, 134] объектив томонининг факультатив белгиларига ижтимоий хавfli оқибат, ижтимоий хавfli қилмиш ва оқибат ўртасидаги сабабий боғланиш, жиноят содир этиш вақти, жойи, усули, ҳолати (вазияти), қуроли ва воситаси киради деб ҳисоблайдилар. Бир нуқтаи назарнинг бошқасидан асосий фарқи шундаки, айрим муаллифлар жиноят таркиби объектив томонининг зарурий бел-

гилари деб қилмиш ва оқибат ўртасидаги сабабий боғланишни ҳамда ижтимоий хавfli оқибатни ҳисобласалар, бошқалари эса, уларни факультатив белгилар сифатида тан олади. Яъни иккинчи нуқтаи-назар тарафдорлари жиноят таркиби объектив томони зарурий белгиси фақат ижтимоий хавfli қилмишнинг ўзини, жиноят таркиби объектив томони факультатив белгилари деб сабабий боғланишни, ижтимоий хавfli оқибатни, жиноят содир қилиш жойи, вақти, усули, ҳолати, қуроли ва воситасини тан олишади.

Бизнинг фикримизча, иккинчи нуқтаи-назар тўғрироқ ҳисобланади. Чунки ҳар бир кесик, формал ёки моддий таркибли жиноятларда шак-шубҳасиз объектив томоннинг барча белгиларига тегишли зарурий бўлган бир белги мавжуд бўлиб, бу — ижтимоий хавfli қилмишнинг мавжудлигидир. Бунда, ижтимоий хавfli қилмиш - ижтимоий хавfliлик, қонунга хилофлик, айблилик ва жазога сазоворлик каби хусусиятларга эга бўлиши керак. Бундан ташқари, ўзини шакллантирадиган ҳаракат қонунининг мазмуни бўйича у иродали ва аниқ бўлиши лозим. Бундай қилмиш икки шаклда: актив (фаол таъсир қилиш орқали) ва пассив (ҳаракатсизлик орқали) ифодаланиши мумкин.

Жиноят-ҳуқуқий нуқтаи назардан жиноят объектив томони факультатив белгиларининг назарий жиҳатларини ва хорижий мамлакатлар жиноят қонунчилигини таҳлил қилиш натижасида улар ўзига хос бир қанча жиноят-ҳуқуқий аҳамияти билан ажралиб туради. Улар қуйидагилардан иборат:

Биринчидан, қонун чиқарувчи жиноят объектив томони факультатив белгиларини таърифлаш билан улардан фойдаланган ҳолда, жиноятларни фарқлашни амалга оширади. Жумладан, ижтимоий хавfli хатти-ҳаракат криминаллашган (жиноят деб топилган)да у ёки бу факультатив белги муайян жиноят таркиби зарурий белгиларининг бири сифатида чиқади ва бир жиноятни бошқасидан фарқлаш имконини беради. Масалан, Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 169-моддасига биноан ўғирлик деб ўзганинг мулкни яширинча равишда талон-торож қилиш тан олинадиган, 166-моддасига биноан талончилик деб ўзганинг мулкни очикдан очик талон-торож қилиш, яъни жиноят содир қилиш усули жиноятни квалификация қилишга таъсир қилдиган зарурий белги бўлиб ҳисобланади ҳамда ўғирликни талончиликдан фарқлайди. Хусусан, ҳозирги ривожланаётган замонда ўғирлик жинояти турларининг кўпайиши яққол кўзга ташланмоқда. Афсуски, бизнинг жиноят қонунчилигимизда ўғирлик жинояти турлари тор доирада назарда тутилган. Хусусан, бир қанча ривожланган мамлакатлар жиноят қонунчиликларини таҳлил қилиш натижаси ўлароқ ЖКнинг 169-модда 3-қисм “б” банди “компьютер тизимига руҳсатсиз кириб” содир этилган ўғирликни ЖКнинг алоҳида 169-1-моддасида акс эттириш мақсадга мувофиқ бўлади. Жумладан, уни қуйидаги таҳрирда баён қилиш кераклигини

таклиф сифатида берамиз:

169-1-модда. Компьютер техникаси воситаларидан фойдаланиш йўли билан содир этилган ўғирлик

Фуқароларнинг компьютер тизимига рухсатсиз кириб, махсус дастурий ёки аппарат воситаларидан фойдаланиш йўли билан ўзганинг мол-мулкни яширин равишда анча миқдорда талон-торож қилиши —

энг кам ойлик иш ҳақининг уч юз бараваригача миқдорда жарима ёки икки йилдан уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёки уч йилдан беш йилгача озодликни чеклаш ёхуд уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ўша қилмиш:

- а) такроран ёки хавfli рецидивист томонидан;
- б) кўп миқдорда;
- в) бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб;

г) корхона, ташкилот ва муассасалар компьютер тизимларида содир этилган бўлса, беш йилдан саккиз йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ўша қилмиш:

- а) жуда кўп миқдорда;
- б) ўта хавfli рецидивист томонидан;
- в) уюшган гуруҳ томонидан ёки унинг манфаатларини кўзлаб содир этилган бўлса, саккиз йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Иккинчидан, жиноят объектив томони факультатив белгилари муайян жиноят таркиби объектив томони зарурий белгиси сифида қонун чиқарувчи томонидан Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг Махсус қисми бир қанча моддаларида мустаҳкамланган. Масалан, Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 98-моддасида (кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида қасддан одам ўлдириш) — жиноят содир қилиш ҳолати, 99-моддасида (онанинг ўз чақалоғини қасддан ўлдириши) — жиноят содир қилиш вақти, 114-моддасида (жиноий равишда ҳомила тушириш (аборт) — жиноят содир қилиш жойи ва бошқалар;

Учинчидан, улар жавобгарликни оғирлаштирувчи (квалификацияловчи) белгиси сифатида жиноят қонун нормасида тўғридан-тўғри назарда тутилиб, қонун чиқарувчи томонидан мустаҳкамланади. Масалан, жиноят содир қилиш жойи — уй-жой, омбухона ва бошқа биноларга ғайриқонуний равишда қирган ҳолда содир этилган босқинчилик жинояти (Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 164-моддаси, 3-қисми, “в” банди), жиноят содир қилиш вақти — оммавий тартибсизликлар жараёнида содир этилган қасддан одам ўлдириш жинояти (Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 97-моддаси, 2-қисми, “е” банди), жиноят содир қилиш қуроли — қурол ёки қурол сифатида фойдаланиш мумкин бўлган бошқа нарсаларни ишлатиб содир этилган босқинчилик жинояти (Ўзбекистон Республикаси

ЖКнинг 164-моддаси, 2-қисми, “а” банди) ва бошқаларни келтириш мумкин. Жиноят содир қилиш қуролининг суд томонидан жазо тайинлашда оғирлаштирувчи ҳолат сифатида инобатга олиниши ҳамда ушбу модда “жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар” рўйхатида киритилиши лозим. Бу муаммо аллақачон чет эл мамлакатлари жиноят қонунчилигида [19] ҳал қилинган. Хусусан, Россия Федерацияси ЖКнинг 63-моддаси 1-қисми “к” банди бўйича - қурол, жанговар яроғлар (ўқ дорилар), портловчи моддалар, портлаш ёки уларга ўхшатиб ясалган (ўхшатма) мосламалар, махсус тайёрланган техника воситалари, заҳарли ва радиоактив моддалар, дори ва бошқа кимёвий-фармакологик препаратлардан фойдаланиб, жиноятни содир этиш жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатлардан бири ҳисобланади.

Тўртинчидан, амалдаги қонунчиликда жиноят таркиби объектив томонининг факультатив белгилари жазони енгиллаштирувчи ёки оғирлаштирувчи ҳолатлар сифатида намоён бўлади. Мисол тариқасида, Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг “Жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар” деб номланган 55-моддасига биноан жазони енгиллаштирувчи ҳолат бўлиб жиноят содир қилиш ҳолати (Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 55-моддаси “д” (жабрланувчининг зўрлик, оғир ҳақорат ёки бошқача ғайриқонуний ҳаракатлари туфайли вужудга келган кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида жиноят содир этиш), “е” (зарурий мудофаа, охириги заруратнинг асосли чегарасидан четга чиқиб жиноят содир этиш, ижтимоий хавfli қилмишни содир этган шахсни ушлашда, касб ёки хўжалик фаолиятига боғлиқ бўлган асосли таваккалчиликда зарар етказиш) ва бошқалар ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси ЖКга жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар бўлиб жиноят содир қилиш вақти (Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 56-моддаси, 1-қисми, “и” банди — умумий офат шароитидан фойдаланган ҳолда ёки фавқулодда ҳолат вақтида ёхуд оммавий тартибсизликлар жараёнида”), жиноят содир қилиш ҳолати (Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 56-моддаси, 1-қисми, “о” банди — “мастлик ҳолатида ёки гиёҳвандлик воситалари, психотроп ёхуд кишининг ақлидрокига таъсир қилувчи бошқа моддалар таъсири остида жиноят содир қилиш”), жиноят содир қилиш усули (Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 56-моддаси, 1-қисми, “д” банди — “ўта шавқатсизлик билан” ва “е” — “кўпчилик учун хавfli бўлган усулда) ҳамда бошқалар ҳисобланади.

Бешинчидан, жиноят объектив томони факультатив белгилари нафақат ижтимоий хавfli қилмишни, балки жиноят объектини, жиноятнинг субъектив томонини ва унинг субъектини ҳам сифатли тавсифлайди. Агарда айбдор қўлланиладиган воситалар ва қуроллар хусусиятини инобатга олган ҳолда ижтимоий хавfli оқибатларнинг бошланишини тушуниб етса, кўра билса ва хоҳласа қўлланиладиган воситалар ва қуроллар хусусияти кўпин-

ча айбдорнинг ниятини у ёки бу жиноят содир этишда аниқлашда имкон беради.

Жиноят таркиби объектив томони факультатив белгиларининг жиноят ҳуқуқи назариясида мавжуд бўлган назарий жиҳатларини таҳлил қилиш натижасида уларнинг қуйидаги ўзига хос жиноят-ҳуқуқий аҳамиятларини ажратамиз:

1. Улар жиноят таркиби объектив томонининг зарурий белгиси сифатида намоён бўлади (қонун чиқарувчи томонидан Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг Махсус қисми бир қанча моддаларида мустаҳкамланган);

2. Улар жавобгарликни оғирлаштирувчи (квалификацияловчи) белги сифатида намоён бўлади (жиноят қонун нормасида тўғридан-тўғри назарда тутилиб, қонун чиқарувчи томонидан мустаҳкамланади);

3. Амалдаги жиноий қонунчилигида жиноят таркиби объектив томонининг факультатив белгилари жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар сифатида намоён бўлади;

4. Амалдаги жиноий қонунчилигида жиноят таркиби объектив томонининг факультатив белгилари

жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар сифатида намоён бўлади;

5. Улар жиноят объектини, жиноятнинг субъектив томонини ва унинг субъектини ҳам сифатли тавсифлайди, шунингдек, қилмишни квалификация қилишда шу жиноят таркиби элементларини аниқлаш имконини беради.

6. Улар бир-бирига ўхшаш бир жиноятни бошқа жиноятлардан фарқлаш имконини беради.

Айтиб ўтилганларга яқун ясаб, хулоса қиладиган бўлсак, жиноят таркиби объектив томонининг зарурий белгиси бўлиб ижтимоий хавfli қилмиш, факультатив белгиси эса — жиноят содир этиш вақти, жойи, усули, ҳолати(вазияти), қуроли ва воситаси, ижтимоий хавfli оқибат ҳамда ижтимоий хавfli қилмиш ва оқибатлар ўртасидаги сабабий боғланиш эканлигини яна бир марта таъкидлаб ўтиш мумкин. Фақат моддий таркибли жиноятларда ижтимоий хавfli оқибат ва сабабий боғланиш ўз-ўзидан жиноят объектив томони зарурий белгиси бўлиб келади. Лекин улар умумий нуқтаи-назардан жиноят объектив томони факультатив белгиларига киради.

REFERENCES

1. Kudryavtsev V.N. Ob'ektivnaya storona prestupleniya. - M.: Izd-vo yuridicheskoy literaturi, 1960.- S. 8.
 2. Boyko A.I. Prestupnoe bezdeystvie. - SPb.: Izd-vo «Yuridicheskiy sentr Press», 2003. —S. 42.
 3. Entsiklopediya ugovnogo prava. T. 4. Sostav prestupleniya. -Izdanie V.B.Malinina. -SPb.,2005.-S.238.
 4. Traynin A.N. Izbrannie trudi / Sostavlenie, vstupitel'naya stat'ya N.F. Kuznetsovoy. SPb.: Izd-vo «Yuridicheskiy sentr Press», 2004. — S. 79.
 5. Kurs ugovnogo prava. Obshaya chast'. Tom 1: Uchenie o prestuplenii. Uchebnik dlya vuzov / Pod red. N.F. Kuznetsovoy, I.M. Tyajkovoy. - M.: IKD «Zertsalo-M», 2002. —S. 172.
 6. Jinoyat xuk,uk,i. Umumiy k,ism: Darslik (Tuldirilgan va k,ayta ishlangan ikkinchi nashri) / R.Kabulov, A.A.Otajonov va boshk., —T.: O'zbekistan Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. — B. 94.
 7. Rustambayev M.X., Jinoyat xuk,uk,i (Umumiy k,ism) : OUYU uchun darslik. —T.: "ILM ZIYO" nashriyoti, 2005. — B. 107-108.
 8. Ugolovnoe pravo. Obshaya chast': Uchebnik / Pod red. V.N.Petrasheva. -M.:Izd-vo «PRIOR», 1999.- S. 154.
 9. Entsiklopediya ugovnogo prava. T.4. Sostav prestupleniya. -Izdanie V.B.Malinina. -SPb.,2005.-S.239.
 10. Entsiklopediya ugovnogo prava. T.4. Sostav prestupleniya. -Izdanie V.B.Malinina. -SPb.,2005.-S. 241.
 11. Traynin A.N. Izbrannie trudi / Sostavlenie, vstupitel'naya stat'ya N.F. Kuznetsovoy. SPb.: Izd-vo «Yuridicheskiy sentr Press», 2004. — S. 79.
 12. Timeyko G.V. Obshee uchenie ob ob'ektivnoy storone prestupleniya. — Izdatel'stvo Rostovskogo universiteta, 1977.—S. 10.
 13. Kudryavtsev V.N. Ob'ektivnaya storona prestupleniya. - M.: Izd-vo yuridicheskoy literaturi, 1960. —S. 10.
 14. Boytsov A.I. Deystvie ugovnogo zakona vo vremeni i v prostranstve. —SPb., 1995. —S. 5.
 15. Panov N.I. Sposob soversheniya prestupleniya i ugovnaya otvetstvennost'. - Xar'kov: Izd-vo «Visshaya shkola», 1982. —S. 20.
 16. Kozlov A.P. Ponyatie prestupleniya. - SPb.: Izd-vo «Yuridicheskiy sentr Press», 2004. —S. 196.
 17. Kurs ugovnogo prava. Obshaya chast'. Tom 1: Uchenie o prestuplenii. Uchebnik dlya vuzov / Pod red. N.F. Kuznetsovoy, I.M. Tyajkovoy. - M.: IKD «Zertsalo-M», 2002. —S. 174;
 18. Ugolovnoe pravo. Obshaya chast': Uchebnik / Pod red. L.D. Gauxmana i SV. Maksimova. - M.: Izd-vo Eksmo, 2004. —S. 142; Ugolovnoe pravo Rossiyskoy Federatsii. Obshaya chast': Uchebnik /
 19. Podred. L.V. Inogamovoy-Xegay, A.I. Raroga, A.I. Chuchayeva. - M.: INFRA- M: KONTRAKT, 2004. S. 149; Ugolovnoe pravo. Obshaya i Osobennaya chast': Uchebnik dlya vuzov / Pod red. N.G.
 20. Kadnikova. - M.: OAO «Izdatel'skiy Dom «Gorodets»», 2006. — S. 125; Malinin V.B., Parfenov A.F. Ob'ektivnaya storona prestupleniya. - SPb.: Izd-vo Yuridicheskogo instituta (Sankt-Peterburg), 2004. —S. 8 va boshkdlar.
 1. Kuznetsov A.P., Stepanov M.V., Sitnikova M.L. Tolkovanie plenumom Verxovnogo Suda RF ugovnogo zakonodatel'stva ob otvetstvennosti za xisheniya. - Rostov-na-Donu: Monografiya, 2003. — S. 52;
 2. Borbat A.V., Zavidov B.D. Sostav prestupleniya kak osnovanie ugovnoy otvetstvennosti. - M.: Yurist, 2005 — S. 84; Ugolovnoe pravo ossii. Obshaya i Osobennaya chast': Uchebnik / Pod red. V.K. Duxunova. - M.: RIOR, 2008. —S. 90;
 3. Boyko A.I. Prestupnoe bezdeystvie. - SPb.: Izd-vo «Yuridicheskiy sentr Press», 2003. — S. 28; Ugolovnoe pravo. Obshaya chast': Uchebnik / Pod red. V.N. Petrasheva. - M.: Izd-vo «PRIOR», 1999. —S. 134
- Ugolovniy kodeks Rossiyskoy Federatsii Stat'ya 63,2018; Ugolovniy kodeks Respublika Tadjikistan Stat'ya 62, 2018 god.; Ugolovniy kodeks Respublika Kazaxstan. Stat'ya 54, 2018 god.; Ugolovniy kodeks Respublika Kirgizistan. Stat'ya 55, 2018 god // IPr://W/lll/r.gauo1.yeka24.sot/2akopu-s1gidj1-51:gap/190- ido1oupuu_kobekz_z1:gap_spd.l1:t1